

ÍNDIX

PRÒLEG

<i>Els animals a l'edat mitjana</i> , FLOCEL SABATÉ	9
---	---

CONFERÈNCIES

<i>Humans and Animals in the Medieval World: Relations, Boundaries, and Liminality. Some introductory remarks</i> , GERHARD JARITZ	27
<i>Donde viven los monstruos. Miradas desde el rincón: Representaciones zoomórficas en la escultura románica</i> , JUNKO KUME.	37
<i>Notas sobre el simbolismo religioso animal durante la Edad Media</i> , MARÍA CRISTINA LUCERO	61
<i>From the Bestiary to the Margins: Animal Lessons on Motherhood and Sexuality in the Book of Hours of Queen Charlotte of Savoy</i> , MÓNICA A. WALKER VADILLO.	81
<i>Los animales y las plantas en los tiempos medievales. El reino de Granada como espacio agrícola y ganadero</i> , ANTONIO MALPICA CUELLO	103
<i>La cura de cavalls, gossos i ocells de caça a la Corona d'Aragó: Entre la literatura específica i la seua assistència mèdica</i> , CARMEL FERRAGUD, RICARDO M. OLMOS DE LEÓN	119
<i>La caza en las obras literarias</i> , MARÍA ISABEL MONTOYA RAMÍREZ	141
<i>De preciados animales en la corte navarra de los Évreux durante la baja edad media</i> , NÉLIDA MAMPEL	157
<i>De la mortificación al placer: la carne en las mesas medievales</i> , ANTONI RIERA I MELIS	169
<i>Carn, aviram i noblesa als llibres de cuina catalans de l'edat mitjana</i> , JOAN SANTANACH I SUÑOL.	231



Las materias primas de origen animal y su empleo en la actividad productiva hispana a fines de la edad media, RICARDO CÓRDOBA DE LA LLAVE 245

DEBATS

Animals: companyia i economia 271

La carn a la taula i als receptaris de cuina 287

Animals: realitat i símbol 293

L'animal sentit i representat 301

Fotografies 309

Programa 313

Relació d'inscrits 315



ELS ANIMALS A L'EDAT MITJANA

FLOCEL SABATÉ

En les darreres dècades, i coincidint amb l'anomenada crisi de la història, des de diferents vessants s'ha cercat una elaboració de la ciència històrica capaç de superar ja no sols l'etnocentrisme sinó també l'antropocentrisme, a fi d'assolir el coneixement de les societats precedents en concordança amb com realment vivien i, en definitiva, com realment és el món: amb els éssers humans integrats en un marc físic i espiritual, aquest nodrit pels valors amb què articulem la societat i el primer compartit per tots els vessants de l'espectre de la natura. Algunes aportacions han pogut específicament en la reflexió que ha d'acompanyar la revisió historiogràfica, alhora que l'edat mitjana s'erigia com un escenari idoni per aprofundir en una història compartida entre tota mena d'animals, amb els humans a costat dels altres.

1. Algunes fites metodològiques

Entre les últimes dècades del segle XX i les primeres del XXI, un seguit d'aportacions han estat força emblemàtiques, esdevenint veritables fites de referència historiogràfica que han facilitat ampliar la perspectiva de recerca històrica efectuada pels humans. Gràcies a Robert Delort vam conèixer, el 1984, que els animals tenen una història, tot interpretant que la veritable comprensió històrica de la humanitat requereix la incorporació dels animals, atès que la seva existència s'ha desenvolupat en una proximitat ben intensa amb els éssers humans: *l'histoire, science de l'espace dans le temps, ne concerne pas les seuls homes, mais aussi tous les autres phénomènes évolutifs de la nature et de la vie, et en particulier nos pères, nos frères, nos enfants, nos dieux, nos maîtres, nos esclaves: les animaux*.¹

Dues dècades més tard, i sota uns nous paràmetres metodològics, l'estabilització i empena del projecte MAD² —(M)edieval (A)nimal (D)atabase— fomentava noves eines a fi de combinar la interdisciplinarietat amb què copsar la inextricable mescla entre animals i humans a l'edat mitjana, atès que *in the medieval world animals can appear in strange mixed forms that may often be not understandable for today's observers but*

1. Robert DELORT, *Les animaux ont une histoire*, Éditions du Seuil, París, 1984, p. 6.

2. Alice CHOYKE, "MADness", *Medium Aevum Quotidianum*, 59 (Krems, 2009), p. 33-36.



which were as real to people of those times³. En deriva una complementarietat conceptual i metodològica, que en gran part es pot percebre a la recent pàgina web de *Medieval Animal Data-Network*, precisament plantejada com a *Multidisciplinary research on medieval animals*.⁴

El 2011, la renovadora revista *Postmedieval* dedicava un dels seus primers volums a *The Animal Turn*,⁵ on Cary Wolfe subratllava la transversalitat inherent a la recerca sobre els animals: *the question of the animal —and of the animality of the human— cannot help but open onto fundamental issues that are best thought not as problems of distinct and discreet ontological substances, but rather in terms of processes, dynamics and relations*.⁶ Aquesta transversalitat esdevé, en si mateixa, una perspectiva: a través d'un animal que viu tan mescladament amb els reptes, pors i esperances dels éssers humans, podem obtenir una visió renovada. Es comprèn, doncs, que es reclami el torn de l'animal a la història.

Tot just un any després, el 2012, Éric Baratay explicava que la veritable revisió de la història havia de fer un pas més, i assolir *une autre version de l'histoire*, la qual arribaria des del *point de vue animal*.⁷ Baratay observava que els historiadors continuen treballant sota la definició d'història establerta per Marc Bloch (*science des hommes dans le temps*), la qual en el seu moment era positiva en integrar les diferents ciències socials, però que actualment és obsoleta, perquè el coneixement ha progressat cap a una integració global de tots els éssers amb qui compartim el planeta. Així, cal avançar vers *une incessante adaptation des espèces, des groupes et des individus aux conditions écologiques et humaines, donc d'une fluctuation des comportements, des sociabilités, des cultures des animaux*. La història, corregint Marc Bloch, ha d'adoptar *le sens de science des vivents*. Això permetria *abandonner la conception occidentale, elle aussi historiquement construite, d'animaux passifs pour celle d'êtres sentant, éprouvant, réagissant, s'adaptant, voire poser comme hypothèses de départ que des animaux ne sont pas seulement des acteurs influençant les hommes, mais aussi des individus, ayant des caractères singuliers*.⁸

Aquesta visió, volgudament equilibrada des d'un punt de vista ecològic, aporta a la història les vies prèviament reivindicades i en gran part integrades en altres ciències socials i humanes en els darrers anys. Ja el 2006, la revista de divulgació *Philosophie magazine* dedicava el seu dossier a *Homme et animal, la frontière disparaît*, posant de

3. Ingrid MATSCHING, "(M)edieval (A)nimal (D)atabase: a Project in Progress", *Animal Diversities*, Gerhard JARITZ, Alice CHOYKE (eds.), Medium Aevum Quotidianum. Gesellschaft zur Erforschung der materiellen Kultur des Mittelalters (Krems, 2005), p. 167.

4. *Medieval Animal DataNetwork*, Central European University, 2017 <<https://mad.hypotheses.org>>. Consulta: 25 de novembre de 2017.

5. Karl STEEL, Peggy McCracken, eds., "The Animal Turn", *Postmedieval: a journal of medieval cultural studies* 2/1 (Basingstoke, 2011), p. 1-114.

6. Cary WOLFE, "Moving forward, kicking back: The animal turn", *Postmedieval: a journal of medieval cultural studies* 2/1 (Basingstoke, 2011), p. 3.

7. Éric BARATAY, *Le Point de vue animal. Une autre version de l'histoire*, Seuil, París, 2012.

8. Éric BARATAY, "Écrire l'histoire des non-humaines, le cas des animaux", *Entropia. Revue d'étude théorique et politique de la décroissance*, 15 (Lió, tardor 2013), p. 159, 151.



relleu no sols una visió integradora sinó també una nova perspectiva de recerca. En aquest marc, la filòsofa Elisabeth de Fontenay remarcava que l'esguard entre l'ésser humà i l'animal sempre ha contraposat dues perspectives d'anàlisi i de comprensió oposades: el dualisme, amb una marcada frontera entre humans i animals i, pel contrari, altres posicions més continuistes entre uns i altres. Així, si entre els primers es pot comptar el Gènesi de l'Antic Testament, l'estoïcisme, Descart, Kant o Heidegger, entre postures més integradores es pot apreciar Aristòtil, Plutarc, Montaigne, Darwin o Freud. L'aproximació antropocèntrica o la reivindicació més equilibrada ha estat qüestionada, doncs, d'una controvèrsia continuada.⁹

Les demandes de revisió historiogràfica concorden amb l'evolució del pensament actual, en el que és ben generalitzada la convicció de què *'Homo sapiens' n'a plus le monopole des droits*.¹⁰ Ja no es tracta de defensar els animals com a éssers sensibles sinó de reconèixer la seva organització formant comunitats i, per tant, comptant amb uns drets que han de ser explícitament reconeguts, com recentment han reivindicat Sue Donaldson i Will Kymlicka.¹¹ És una dinàmica que no té aturador i que ha de marcar una nova relació entre tots els qui compartim el món, incloent qualsevol ésser viu, elements de la natura o, també, possessor d'intel·ligència artificial.¹²

De fet, la visió de l'altre, o de com l'ésser humà s'ha posicionat sobre els altres éssers, ha anat adaptant-se als valors amb què s'ha regit la societat. El Cristianisme que articula els eixos interpretatius medievals ha mantingut bàsicament un esquema de comportament vers els animals definit per Gregori el Gran al segle VI, en ordenar la creació en tres nivells: àngels, humans i animals, els primers amb esperit, els segons amb esperit i cos i els darrers sols amb cos. La verticalitat de la imatge blindava els éssers humans d'abusos de congèneres, perquè la coerció sols hauria de venir de l'estrat superior, però per la mateixa definició, els animals es situen inapel·lablement sota el domini dels humans.¹³ La vivència religiosa al llarg dels segles medievals inclourà, entre les expressions pietoses, l'atenció vers els animals, d'acord amb les diverses hagiografies,¹⁴ sense alterar, però, el plantejament conceptual i, en qualsevol cas, reflectint una enorme proximitat en la vivència física, perquè, al cap i a la fi, la vida humana a l'edat mitjana tingué lloc en la plena immediatesa i convivència amb els animals considerats irracionals, afectant totes les esferes de l'activitat social, producció econòmica i expressió cultural.



9. Elisabeth de FONTENAY, "Les philosophes et la 'bêtise'", *Philosophie magazine*, 2 (París, juny-juliol 2006), p. 43. Els altres autors del dossier divugatiu són el paleoantropòleg Pascal Picq, l'etòleg Dominique Lestel, el psiquiatre Boris Cyrulnik i els antropòlegs Lucienne Strivay i Philippe Descola.

10. Jérôme LAMY, "'Homo sapiens' n'a plus le monopole des droits", *Le Monde Diplomatique*, 65/772 (París, juliol 2018), p. 20-21.

11. Sue DONALDSON, Will KYMLICKA, *Zoopolis. Une théorie politique des droits des animaux*, Alma Éditions, París, 2016.

12. Evelyne PIELLER, "Retour au jardin d'Éden", *Le Monde Diplomatique*, 65/772 (París, juliol 2018), p. 22-23.

13. Henri-Xavier ARQUILLIÈRE, *El agustinimo político. Ensayo sobre la formación de las teorías políticas en la Edad Media*, Universidad de Granada – Universitat de València, Granada – València, 2005, p. 101-102.

14. Aloysius ROCHE, *Los santos fueron humanos*, Ediciones Paulinas, Bilbao, 1963, p. 78-87.

© dels articles: els autors
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: novembre de 2018
ISBN: 978-84-1303-032-6
DL L 1220-2018
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat
◀ imprès a lleida ▶

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
**Direcció General d'Arxius,
Biblioteques, Museus i Patrimoni**
Arxiu Comarcal de la Noguera


CONSELL COMARCAL
DE LA NOGUERA


Institut municipal
Progrés i Cultura


Grup de Recerca Consolidat
en Estudis Medievals
ESPAI, PODER I CULTURA
Universitat de Lleida


Universitat de Lleida